

ЗА ИМЕТО НА ИСТОРИЧЕСКИЯ ВРЪХ ШИПКА

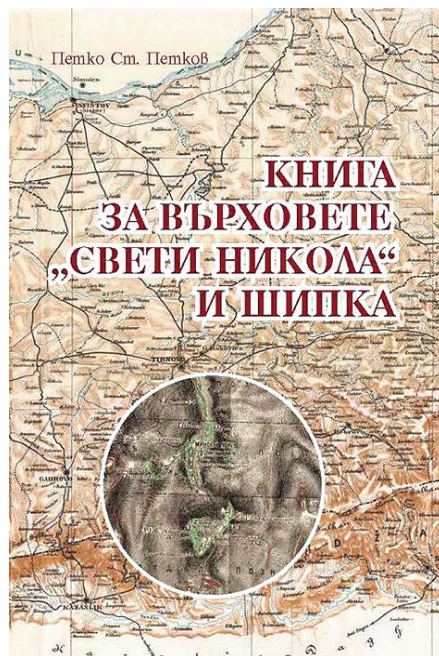
Петков, П. Ст. (2018). *Книга за върховете „Свети Никола“ и Шипка*.
София: Български бестселър, 160 стр.

Вера Бонева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

По прастара традиция локалните общности прилепват уникални имена към природните обекти и към своите поселения, в чиито обятия протича битието им – хълмове и планини, реки и езера, морета и океани, села и градове. Следвайки естествения си импулс за „очовчаване“ на всички елементи на обиталището си, хората усвояват пейзажа чрез думи – смислени, поетични, метафорични, магически. Поколенията си отиват едно по едно. Имената остават, заживявайки свой собствен живот – видоизменят се, обръщат с легенди, разширяват или стесняват обхвата си, умират. В този естествен кръговрат имената на природните обекти и на населените места често се оказват по-жилави и по-дълговечни от създалите ги общности. Понякога изчезват народи, загиват режими, изгняват империи, залязват цивилизации, а реката и планината опазват своите имена през времето; предават ги на следващите обитатели, прикрепват ги към повратни събития и ключови митологии, вграждат ги във фолклора и в литературата (Mikov, 1943; Mihaylova, 2012).

Още с появата си модерната хуманитаристика центрира усилия и креативност върху описването и анализирането на географските наименования. С особено упорство се осъществяват етимологични проучвания на визирания словесен корпус, при все че рядко се намират безспорни доказателства

за произхода и смисловата обогатеност на първоначалната дума, прилепена към един или друг природен обект или към поселение (*Киселкова*). Затова пък промените на имената, осъществявани в епохите, за които имаме писмени свидетелства с административен или неофициален характер, подлежат не само на фактографска регистрация, но и на задълбочени интерпретации – историописни, политологически, социологически, народопсихологически, културологически, езиковедски, археографски и др.

В контекста на споменатото научно усилие убедително се вписва и новото академично изследване на проф. д-р Петко Ст. Петков *Книга за върховете Свети Никола и Шипка*. То има за свой основен обект продиктуваните от политическата конюнктура промени в именуванията на по-високия старопланински връх – Свети Никола, осъществени през годините на държавния социализъм и довели до обърквания при реконструкцията на историческата събитийност, до скрито недоволство у граждани и експерти до 1989 г. и до организирани опити за коригиране на несъстоятелното положение, при което към *момента два исторически върха носят едно и също име – Шипка*. Положеният основно върху историята на Шипченската епопея и върху злополучните преименувания на връх Свети Никола през 1951 г. и 1977 г. наратив поставя важни въпроси за вписаността на възрожденската събитийност в новата и съвременна история на България. Успоредно с това авторът постулира тези, отнасящи се до утвърдените тълкувателни подходи спрямо историята на Освободителната война от 1877/1878 г. Представя и възгледа си за начина, по който би трябвало да враждаме в текстове, паметници и паметни места повратните за националното ни съзряване обстоятелства и личностни присъствия, сглобили сред кървавата вакханалия на войната епопеята на Българското освобождение от османско владичество.

Книгата има нетипична за научно четиво структура. Основната част включва 61 смислово и визуално обособени параграфа, всеки от които съдържа и/или интерпретира конкретно свидетелство за имената на *двата старопланински върха, които от 30 септември 1977 г. до наши дни се назовават Шипка*. В плътна близост до представителни документални и визуални източници е показана конфузията на съществуващото към момента положение, при което два върха на Стара планина, отстоящи на километър един от друг, носят едно и също име; име, натоварено с тежка национална знаковост. Единият от тях е бившият връх Свети Никола, който е с височина 1326 м. Той отстои на около 1000 м в посока север-северозапад спрямо върха, който от незапомнени времена се е наричал Шипка и е с височина 1232 м. Шипка е името и на селището (днес град), което е разположено на юг, в подножието на двата върха. Проходът, разделящ двата върха, по прастара традиция също носи името Шипченски. Визираната повтораемост очевидно има своите етимологични и социокултурни корени. Такива обаче липсват при отстраняването на истори-

ческото име на по-високия връх – Свети Никола, осъществено с указ на Президиума на Народното събрание на 17 ноември 1951 г.

Около представената основна сюжетика на новата книга на проф. д-р Петко Ст. Петков са напластени съществени детайли, отнасящи се до прочита и препрочита на основни източници за Шипченската епопея и за Паметника на свободата, издигнат на връх Свети Никола през 1934 г. Пунктуално е отделена истината от манипулацията – особено при прецизния разрез на мотивите за двете преименувания на по-високия исторически връх – 1951 и 1977 г. Зад привидната несложност на основните политико-административни действия, довели до съвременното объркващо положение, е провидяна, проучена и реконструирана една плътна картина от значими исторически събития и обрати, литературни и/или научни вглеждания в миналото, популяризаторски инициативи, управленски актове, локални тежнения и нелицеприятни прояви на злощастна политическа конюнктурност. С особено значение за установяване на историческата истина са фактите, систематизирани в параграфи от 1 до 19, където с необходимата академична дистанцираност Петко Ст. Петков привежда неоспорими доказателства (включително и от чужди автори, отразили Освободителната война и възрожденската епоха), че до 1951 г. по-високият връх е носил името Свети Никола, а по-ниският е именуван Шипка.

Придържайки се към оригиналните актове, с които в началните години на държавния социализъм се е стигнало до смяна името на връх Свети Никола на Столетов връх, авторът убедително разкрива същинските политически мотиви на решението, прикрити зад неумело скалпени исторически бележки и съждения на местни и национални бюрократи и партократи. Подобен е подходът и при анализа на по-обилната документация, регистрирала действията на властите при леко припряната и силно непрозрачна акция за поставяне името Шипка и на по-високия връх през 1977 г. В приведените и анализирани материали, отнасящи се до визираните управленски инициативи, ученият отделя с хирургическа вещина сериозните мотиви от партийните клишета, местните легенди от националните послания, конюнктурните подходи от непоклатимата историческа фактичност. Проследен е и трудният за регистриране и пресъздаване процес на живата и към момента би- и триномия при назоваването на по-високия исторически връх – връх Свети Никола, Столетов връх, връх Шипка. Присъщото на неофициалните общувания и на журналистическите интерпретации ползване на историческите имена на величествения планински къс, върху който е прикрепен Паметникът на свободата, е елемент на общественото съзнание, който не може да бъде пренебрегван, постулира ученият. Този феномен според него е показателен за несъстоятелността на настоящото формално положение, при което две ключови исторически места носят едно и също официално географско име.

„Несъстоятелност“ в случая може би е слаба дума, защото вследствие дублирането на имената първият връх Шипка е силно negliжиран, за да не кажем запуснат. В потвърждение на написаното ще си позволя един по-обемен, но важен цитат от книгата: „Паметниците и паметните места на стария връх Шипка стоят. Възстановени са командният пункт на генерал Столетов и войнишката землянка. Все още личат окопите и местата, където са били разположени оръдията на Кръглата батарея <...> Някои от плочите, описващи историческите събития на стария връх Шипка, са разбити. Достъпът до други е труден, макар че личат светлинните пътеки и осветлението, поставено в годините до 1977, когато и двата върха са се радвали на внимание и държавна грижа. За всичко това не могат да бъдат обвинявани малкото останали служители на Националния парк музей „Шипка Бузлуджа“, съкратени през последните години до нездравословен минимум. Основната причина за забравата, която тегне над стария връх Шипка, е злополучното решение от 1977 г. за преименуването на връх Свети Никола/Столетов във втори връх Шипка, с което едноименният му събрат е практически обезличен“ (стр. 90 – 91).

Необемната, но плътно подкрепена с надеждни документи, популяризаторски издания и научни обзори глава на книгата, посветена на отражението на съществуващото положение върху развитието на културния туризъм, посочва трудностите и пречките, които съпътстват всекидневната работа на екскурзоводи, музейни специалисти, журналисти, туроператори, произтичащи от дублирането на имената на два съседни исторически върха. Приведени са допълнителни логически доводи в полза на необходимостта да се възвърне старото и добре разпознаваемо име на по-високия връх – Свети Никола.

В *жанрово отношение* новата монография на проф. д-р Петко Ст. Петков би могла да се причисли към относително тънкия пласт на историко-полемичната книжнина, създадена през последните три десетилетия от професионални учени. За разлика от многословната и многообемна любителска книжнина, с която изобилства споменатият жанр, настоящото изследване ползва всички основни прийоми на академичната историопис – позоваване на надеждни и проверими първични и вторични източници, стриктно придържане към еднозначно установени факти и обстоятелства, спокоен тон и здравословна дистанция от обекта на осмисляне и интерпретиране.

Работейки в неприсъщото на досегашната си научна кариера поле на съвременната българска история, авторът не претендира за всезнайство и за всеобхватен анализ на социалния контекст, който е породил несмислените (от днешна гледна точка) преименувания на едно от най-знаковите места на националната ни памет. При все това разрезите на събитийността от 1951 и 1977 г. са смели, умели и адекватни на реалността. Нещо повече, създадени са условия за последващи изследователи – историци, културолози, социолози, езиковеди – да продължат работата по интересния и подлежащ на решаване

казус. Споменавайки отворения характер на тематиката, имам предвид факта, че през последните години инициативни комитети неколнократно (2007, 2011, 2014, 2016 г.) са организирали подписки за възвръщане историческото име на по-високия връх Шипка. Подписките с прилежащи мотиви са депозирани в администрацията на Президента, в чиито конституционни правомощия влиза и отговорността за именуване на обекти с национално значение и населени места в Република България (чл. 98, ал. 13 от Конституцията на РБ). Към момента активността в споменатата насока продължава. Продължава и откритият дебат по темата¹⁾, който за разлика от много други публични обсъждания, като цяло, се движи в едно добрословно и толерантно русло.

В края на настоящия кратък обзор бих искала да предупредя бъдещите читатели на „Книга за върховете Свети Никола и Шипка“, че новата монография на проф. д-р Петко Ст. Петков е увлекателна и поучителна, но в никакъв случай не е лесна за четене и за умствено асимилиране. Аз лично работих върху нея в продължение на два месеца, опитвайки се най-вече да вляза в логиката на административните решения от 1951 и 1977 г., както и да уплътня знанията си за историята и съвременното състояние на опазването на историческото ни наследство, свързано с епохата на Възраждането. Особено ми помогнаха 69-те приложения – факсимилета на документи, карти и снимки. Обстоятелственият библиографски списък, приложен след основния текст, привързва представите ми за новата „Шипченска епопея“ към десетки източници (най-вече интерпретативни), хвърлящи светлина от различни гледни точки върху извисените над всекидневната суета два исторически старопланински върха – Шипка (1326 м) и Шипка (1232 м). В крайна сметка, взех присърце тезата на автора за необходимостта от официално възвръщане на традиционното име на върха със срасналия върху скалистата му плът Паметник на свободата – връх Свети Никола. Успоредно с това се убедих и в дълбоката смисленост на вложените професионални усилия от учения хуманитарист не само в (ре)конструирането на истории, отнасящи се до забележителни личности, институции и събития, но и във възсъздаването на сложната сюжетика, с която са обрасли местата на националната ни памет.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. В медиите от края на 2017 и през първата половина на 2018 г. са налични десетки публикации по темата. Част от тях отразяват доводите за и/или против възвръщането историческото име на върха, на който е Паметникът на свободата. Вж. например: Велислава Вельова. За историческата памет: Искания за промяна на името на връх Шипка. Инициативата за връщането на старото име на върха – Свети Никола, отново се възражда. 15 април 2018. // www.dnes.bg

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Kiselkova, A. (2015). Promeni v naimenovaniyata na fizikogeografski obekti v Bulgaria 1878 – 2014 g. *Entsiklopedichen справочник*. Sofia: Trud [Киселкова, А. (2015). Промени в наименованията на физикогеографски обекти в България 1878 – 2014 г. *Енциклопедичен справочник*. София: Труд].
- Mikov, V. (1943). *Proizhod i znachenie na imenata na nashite gradove, sela, reki, planini i mesta*. Sofia: Nauka i znanie [Миков, В. (1943). *Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места*. София: Наука и знание].
- Mihaylova, D. (2012). *Semantichni protsesi i yavlenia v balgarskata toponimia: Etyudi po proprialna semantika*. Veliko Tarnovo: Ivis [Михайлова, Д. (2012). *Семантични процеси и явления в българската топонимия: Етюди по проприална семантика*. Велико Търново: Ивис].

ABOUT THE NAME OF THE HISTORICAL SHIPKA PEAK

- Petkov, P. St. (2018). *A book about the peaks of St. Nicholas and Shipka*. Sofia: Bulgarian Bestseller Publishing House. 160 p.

✉ **Prof. Vera Boneva, DSc.**

Faculty of Library and Cultural Heritage
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
E-mail: v.boneva@unibit.bg